

PROHÁSZKA OTTOKÁR

Mi a szociális kérdés?

Magyar Sion, 8. évf. (1894) 1. sz. 1–25.

Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök, egyházi író, szónok, filozófus, a magyar egyháztörténet XX. századi egyik legkiemelkedőbb alakja. 1909-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1921-től állandó tagja. Az I. világháborút követően 1919-től az újkonzervatív politikai mozgalom vezetője és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjá-nak elnöke. Politikai gondolkodása erősen hatott a Horthy korszak állami ideológiájának alakulására. A főrendiház (1905-18) és a felsőház képviselője, 1920-tól nemzetgyűlési képviselő. A Szent István Akadémia (1916), a Petőfi Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia (1921), a Kisfaludy Társaság tagja (1926). Kortársai és az utókor is egyaránt a magyar keresztényszocializmus meghatározó személyiségének tartják. A keresztényszocializmus vezető alakja, ő fordította le először magyarra XIII. Leó Rerum novarum kezdetű enciklikáját, amely fordulatot jelentett az egyház szociális kérdéshez való viszonyában. Az újkonzervatív irányzat, s benne a keresztényszocializmus elismerte a modernizáció számos vívmányát, ám bírálta az individualizmus abszolutizálását, a nyomában járó materializmust, az „egyéni ön-zést” és a „pénzvágyat”, ami szerintük az erkölcsök elfajulásához a „gyöngék eltiprásához” vezetett. A keresztényszocialisták az emberi méltóságra hivatkozva a munkásság szociális érdekvédelmének felkarolásával tettek kísérletet a modern kor szegényeinek az egyházhoz való visszavezetésére.

Mi az a szociális kérdés?¹⁰

Az emberiség a „facilis descensus Averno” lejtőjén rohamosan süllyed, s a sebesebb törvénye szerint rövidebb idők alatt futja be a romlás gyászos pályáját.

Az egész középkor az „Isten jogait” hangoztatva rendezte a világ ügyeit, s mondhatni, hogy mindent összevéve, jól rendezte és sokáig fönttartotta. A reformáció óta pedig pirkadt az „ember jogainak” öntudata, mely véres, bíboros hajnallal hasadt a fejvesztett s a guillotine alatt fejjel megkurtított emberre. S mióta az hasadt, azóta már

10 A vörös és fekete zászlót csak az ímént lobogtatták a kath. nagygyűlés alkalmából a zsidó zsrnaliszták maguknak vindikálva természetesen a vörös zászlót. – A vörös zászlónak van valami létjoga s ezt a létjogát »társadalmi kérdés« állapítja meg. – Ez a két zászló most is, de különösen a legközelebb jövőben méri majd össze erejét, amikor más zászlók nem lesznek, mert más kérdés egyáltalában nincs, mint ezek: rend vagy rendtelenség, – élet vagy halál, – kereszt vagy vakoló, ember vagy állat. De mivel e kérdésnek aktuális jellegű kiadása a szocializmus, azért a »Sion«-ban tüzetesen foglalkozunk majd e tárggyal s előre is felhívjuk e kérdésekre az olvasó közönség figyelmét.

nem századokkal mérjük az idők folyamát; hanem csak egy, számtalan vészjel által nyugtalanított századdal, s hogy hány tized jön utána, azt ugyan ne nagyon vérmes álmokkal pitykézgezzük; – mert gyors tempóban lesiklott a történelem színvonala az „ember jogainak” magaslatáról az „állat jogainak” lábába.

Most az „állat jogainak” korszakát éljük.

Az állat emancipáltatott az emberben; az állati ember lépett föl a világ színpadán, az az ember, aki korlát és tekintet nélkül, igazság és szeretet nélkül, a modern szabadság zsarnokságával s a létért való küzdelem könyörtelen jogcímével szerezheti magának azt, am jó neki: élelmet, hatalmat, élvezetet; mert mást nem ismer és nem kíván. A szivárványt nem bámulja; de a vállát nézi; a csillagokba nem tor, melyek az égen ragyognak; csillagai legföljebb a koronák s a ragyogó, kéjes szemek. Eltaposhat minden gyengébbet, kiszipolyozhat minden vért és velőt, vájkálhat a teli tálakban, dúskálhat szeme-szája javaiban, kiemelhet fészkükből ezeket s miután kedélyesen beleült szereményükbe naplopókká s a társadalom proletárjaivá degradálhatja a kis embereket; mert az erősebb győz, – s a győzelem megkoszorúzza az állatot az emberben.

Nézzétek ezt az állatot, amint leleplezve s a följajduló s percre kijózanodó emberiség átkától átszegezve áll azon mély útvesztő árok előtt, melyet Panama-csatornának hívnak! Nézzétek ezeket a becsületrend keresztjével ékesített, a szalonok routinejával legyalult, sima, ügyes társalgású csalókat, kik élveznek, zsarolnak, s miután kihasználták erényeteket és becsületeteket, mérget isznak vagy megszöknek. Mi lesz ezekben piedestálra emelve az aranyborjú-e vagy az aranydisznó?

Nézzétek az „onorevoli”-k gyülekezetét a római bank botrányaiban! Úgy-e csupa „onorevole”, csupa tiszteletreméltó „galant-uomo!” S lássátok ezek uralkodnak rajtatok; legpiszkosabb szenvedélyeiket szolgáljátok, s mialatt ők hatalmukat és igényeiket annyira terjesztik, amennyire a lelkiismeretlen raffineria s a ti ostobaságtok és jámborságtok terjed: addig ti a jármot húzzátok s az „emberi jogokból” az emberi nyomort és szenvedést jussoltátok.

Borzasztó megnyilatkozása az elkeseredésnek és elfojtott dühnek! Ismeritek-e ezt a beszédet? így beszélnek az ember-állat jogainak proklamációjánál.

De hiszen már nem beszélnek; már tesznek! Az alsó társadalmi rétegek szervezkednek, hogy nekik is jusson abból, amiben azok ott fönny vájkálnak s az ember-állat bennük is bődülni, élvezni kíván. S mert nagyon kíván, azért neki iramodik, száguld, tipor, tapos s a hunok és vandálok szerepére készül egy oly társadalomban, mely megérett arra, hogy kivágassák szüette fája és kiperzseltesse az a méreggyökér, mely annyi halált és oly méletyt fakasztott az emberiségben. Ez események fonala pedig azért gömbölyödik le jelenleg rapid gyorsasággal a társadalmi logika sodrófájáról, mert a negyedik rend megismerte nyomorát és erejét, s kilépve a társadalom örvényeiből kiemeli és romba dönti azt, ami izmos rabszolga vállain épült, – kiemeli és romba dönti a főnnálló társadalmat.

Az Isten-jogokból tehát ember-jogok, s az ember-jogokból állat-jogok lettek, s miután az ember állattá lett földülje azt a társadalmat, mely az Isten országa, civitas Dei s az Isten fiainak háza volt, s alkot magának vagy egy vadont fenevadak számára

az anarchizmusban, – vagy egy utópiát a socialdemokratizmusban; de mindenesetben szédítő sietséggel sürgeti a régi társadalom újjáalakítását: s ez a szociális kérdés.

Ki ne érdeklődne az újkor legforrongóbb, a társadalom alapjait földülő s új földi paradicsomot ígérő mozgalom iránt, melynek neve a szocializmus? Főleg ez utolsó jellege kezd napjainkban csábítólag hatni az ifjúság képzeletére is; hogy ne, hiszen új világot, boldog nemzedéket látni a föld virányain; összezúzni a régi jármót, melyhez annyi véres emlék tapadt, s melyet megrothasztani nem volt képes sem a türelmes népnek verejtéke, sem a próféta- és apostol-számba menő, elégedetlen lázongók vére; mindenki előtt kedves álmkép, de az ifjúságnak, mely még jó nagyrészt önmaga számára akar lefoglalni az új világ s új boldogságból, nemcsak vonzó álmkép, de ittasító, lelkesítő, elragadó utópia. Siet tehát, hogy megvalósítsa!

Másokat a mozgalom rémületes oldala foglalkoztat; a szeretet azon intézményekhez, melyek évezredek óta a népek sátorfái voltak, s a hit, mely a lélek szentelt érdekeit az új tanok által romba döntve látja, fölcsigázza tehetségüket s egyéniségük egész erélyével indulnak meg az ellenséges áramlat ellen, nem a 48-as honvéd ruganyos, húszéves lelkesülésével ugyan, de a hadjáratokat végigszenvedett praetorianus izmos karával s biztos szemével.

Ez érdeklődésből, talán mindkét fajtájából ragadt rám is egy kevés s amikor szerét tehettem, szívesen néztem tüzetesebb információk után. Történt, hogy első rendű, német tekintélyt a szocializmus terén modern szokás szerint meginterviewolhattam a kelő szerénységgel, s nyomban föladtam neki a kérdést: „Tanár úr, mi az a szocializmus, s hogyan segítsünk a nagy társadalmi bajokon?”

„Kegyed – mondá a tanár, följebb lökvén szeméhez a lecsúszó pápaszemet – bizonyára nem az orvoslást ígérő, szocialista rendszereket érti ez alkalommal a szocializmus alatt, hanem a modern társadalom nagy sebét, melyet szocializmussal gyógyítani sietnek. Ez esetben azt kell Önnek felelnem, hogy a szociális kérdés tényleg a régi társadalom krízise, vagyis minden eddig fennálló társadalmi alakulásnak és szervezetnek bomlása. A társadalom úgy teremt magának szervezeteket, mint ahogy a víz váj magának folyómedreket, tavakat és tengereket; partjai biztosítják az egésznek harmóniáját, rendezett keringése föltételezi az életet. Ha most minden víz kilépne eddigi medréből s más utakat és helyeket keresne magának mint az eddigiek; a régi alakulások fölbomlása s az új alakulások megteremtése leghívebben visszatükröztetné ennek a nagy krízisnek képét, melyet szociális kérdésnek hívunk.”

Emlékszem, hogy miképp iparkodtam a társadalomnak itt emlegetett szervezeteiről hamarosan konkrét fogalmat alkotni; akadozásomban ki is ejtettem a szót „társadalmi szervezetek”, oly hangsúlyozással, melyet vontatott kérdéseknek adunk. A tanár észrevette nehézségemet s így szólt.

„Társadalmi szervezetek! igen, ez a fő. Kegyed úgy látszik nincs tisztában ez elvont szó konkrét értelmével, s a szó által jelzett dolog számtalan kiadásaival. De ezt is az említett hasonlattal fogom Önnek megvilágítani. A folyók, patakok és tavak cseppek-ből állnak; de e cseppek önmagukban, elszigeteltségükben sehol se szerepelhetnek állandóan, legfőljebb átmeneti módon; mert egyenkint fölszívznak, eltaposztatnak,

elpárolognak, azért hogy mint állandó alakokkal számolhasson velük a földrajz, összeköttetésben, tömegben lépnek föl. Tegye a csepp helyére az embert; a folyók, patakok, tavak, tengerek helyébe a családot szűkebb vagy szélesebb értelemben, – a céheket, – a kereskedő kamarákat, – a nemesek, – a papok rendjét, – az egyházat, – az államot s rögtön kiveszi majd a „tertium comparationis”-t, az érdekközösség által – legyen szabad a fizikára is ezt a szót alkalmaznom – megalkotott összetartozásokat. E társadalmi szervezeteket ha összetörük, kell helyükbe másokat emelni. A társadalom modern krízise abban áll, hogy a munkából élő nagy néprétegek társas szervezeteit vagy már összetörték vagy javában folyik bennük a bomlás; – ezzel egy időben föllép a szegénység vagyis a megnemélhetés.”

A társadalom tehát szakít a régi alakokkal s teremt magának újakat; teremt a szó szoros értelmében új világot.”

Sokat beszélt még ez irányban ; de a főgondolat mindig ez maradt: a szociális kérdés a régi társadalom szervezeteinek, első sorban a keresetre, a munkára vonatkozó szervezeteinek és testületeinek szétbomlása; már pedig a szétbomlott szervezetek helyébe okvetlenül kell más alakulásokat helyezni: tehát helyeznek is, vagyis inkább iparkodnak helyezni, s aszerint amint mást és mást helyeznek, aszerint hívjuk őket anarchistáknak, szociáldemokratáknak, vagy a társadalmat keresztény alapokon rekonstruáló keresztény-szociális fákknak.

Gondolhatjuk már, hacsak futó pillantást is vetünk a most átolvasott syllogismusra, hogy a társadalom szervezetei, és in specie a munka-szervezetek nem lebegnek a levegőben, hanem ezer gyökérszállal ereszkednek bele az ember gazdag érdekvilágába, a materiális érdekekbe épp úgy, mint az erkölcsiekbe. Testületek, szervezetek, kereset-szövetkezesek, vagy bármi néven nevezzük a társadalom munkáját szervező alakulásokat, annak a társadalomnak, melyben léteznek, elvein, nézetein, jogfogalmain, erkölcsin és vallásán épülnek föl, a legszorosabban vannak mindezekkel egybekötve; azért is nem változhatnak meg önmaguk lényegesen, anélkül, hogy minden más kérdésben is változást elő ne idézzenek. Innen van, hogy a szociális-kérdés nem mondható gyomor- vagy kenyér-kérdésnek kizárólag, hanem kiterjed mindenre, ami a társadalmat alkotja és élteti. Hiszen azért hívják „társadalmi kérdésnek” egy új társadalom megteremtéséről s a réginek szétbomlásáról van szó. Aki tudja, hogy a társadalom micsoda; aki öntudatára hozza magamagának, hogy a társadalmi test nemcsak gyomor, hanem épp úgy fej is, ész és szív is, jog és szeretet is, földi lét és vallásos törekvés is: az nem jut kísértetbe a társadalmi kérdést, ezt a nagy szociális bajt, gyomor-kérdésnek elnevezni s mint gyomor-kérdést kezelni; hanem éppen ágy jogi krízisnek, s nem kevésbé erkölcsi és vallási forradalomnak fogja azt tartani.